

Beelden van J.A. Grana Moreira

Gebaren zijn symbolen voor doven. Blinden maken gebaren om de werkelijkheid te betasten. Afgelopen vrijdag zag ik op de opening van de tentoonstelling *De kunst van het anders zien* een blinde man een keramiek tot zich nemen. Hij legde zijn oor op het beeld, omarmde het en tikte tegelijkertijd hier en daar met zijn vingertoppen op de ruwe vlakken. *Rotsplateau*, zo heet het beeld van Leendert Wijtman, is ongeveer een halve meter hoog en breed; steile hellingen met een grof schuurpapierachtig oppervlak schragen een gladgepolijst plateau. De blinde man gebogen over deze sculptuur maakte duidelijk waarom bezoekers wordt verzocht ringen én oorbellen af te doen alvorens de kunstwerken te benaderen, maar hij liet vooral zien dat beeldende kunst niet alleen is om naar te kijken. Hier werd iets beleefd met alle beschikbare zintuigen.

Freud moet het vergeten zijn: een essay schrijven over de narcistische oerangst voor een ekster die de glinstering uit onze ogen pikt en duisternis achterlaat. Het oog is een inspiratiebron voor poëzie en romantiek. Misschien is het daarom dat over blinden in de loop van de tijd zoveel onzin is beweerd. Ze zouden een zesse zintuig hebben, terwijl ze de vijf niet eens halen. Een hardnekkig misverstand is ook het idee dat blinden beter horen dan anderen of door het gebrek aan erotische prikkelers een overontwikkeld en pervers driftleven kennen. En teruggaand op de 'edele wilde' van Rousseau zouden blinden zonder aanzien des persoons zachtvaardige karakters hebben. Feit is dat — om ons tot Nederland te beperken — vanaf de op-

richting van het blindeninstituut door Willem Holtrop in 1808 blinden bewezen hebben dat ze na intensieve begeleiding en scholing hun zintuigen meer dan gemiddeld benutten.

De kunst van het anders zien presenteert het werk van de blinde en slechtziende kunstenaars Evert Bolt, Leendert Wijtman, Ingrid Jochims, J.A. Grana Moreira en Kitty Spanbroek. Bolt is volledig blind, Jochims bezit nog tien procent van haar gezichtsvermogen en de rest zit daar tussenin. Wie niet (meer) kan zien gaat over op het voelen — op het haptisch observeren. Deze ontwikkeling van oog naar hand heeft onverwachte gevolgen. Met het ene oog neem je bijna hetzelfde waar als met het andere. Het oog is daarom inwisselbaar. Met de hand ligt dat anders. Manuele handelingen worden doorgaans gereserveerd voor links of voor rechts.

De blinden die de grote houten sculpturen van J.A. Grana Moreira betastten, deden dat met één hand. De albasten, hardstenen en houten beeldjes van Bolt werden over het algemeen met twee handen bevoeld. De beroemde blindenpsycholoog Géza Révész schreef aan het begin van de jaren vijftig dat blinden naar symmetrie in objecten zoeken als ze met twee handen voelen. Dat is een aannemelijke stelling, want de twee marante beelden van Grana Moreira worden aanvankelijk met één hand bevoeld. Zo gauw het duidelijk is dat het hier vrouwen betreft met twee schouders,

wordt de andere hand in stelling gebracht.

Kijken naar Grana Moreiras *Puber* is één, maar voelen is weer wat anders. De gêne is te groot voor de bezoekers om haar helemaal af te tasten. Zolang dat in een museum gebeurt en met de ogen, is het een geaccepteerd verschijnsel. Als er handen aan te pas komen, tonen zelfs blinden zich terughoudend. Het hoofd en de schouders worden bevoeld, het is echter maar een enkeling — en dan nog met de grootst mogelijke *nudeur* — die met zijn vingers open over haar kleine borsten glijdt. De billen en de pubis worden handenvrij genoten. Révész schreef dat 'mooi' voor de blinde identiek is aan 'zinnelijk'. Ik geloof niet dat je blind hoeft te zijn om het zinnelijke grote schoonheid toe te kennen.

Een paar meter verderop staat *Volwassen*. Ze heeft flinke billen, borsten en een grote bos houten schaamhaar. Met predikaten als *flinke* en *grote* moeten we overigens voorzichtig zijn. Een kunstenaar die aangewezen is op zijn 'autoplastische uitbeelding'ervaart de dingen anders dan zien. Rimpels in je voorhoofd lijken dieper als je ze voelt dan als je ze ziet, handen voelen groter aan dan dat ogen je willen doen geloven.

De bezoekers van de opening konden hun gêne niet overwinnen om *Puber* en *Volwassen* nauwkeurig te betasten. Niet zo gek voor de zienden, want zij zijn gewend aan het kijken als surrogaat voor het

betasten. Er was maar één blinde, een vrouw, die de twee beelden integraal bevoelde. Voyeuristisch tafereel is nauwelijks denkbaar.

Evert Bolt maakt kleine tastvormen. De catalogus in brailleschrift die bij de expositie is samengesteld, vermeldt dat Bolt een visuele belevingswereld heeft: „herinneringsbeelden vormen voor hem een belangrijke vorm van inspiratie”. Ik weet niet hoelang Bolt volledig blind is, maar menig onderzoek heeft aange-
~~toond dat een visuele belevings-~~
~~were u de eema niet hoeft samen-~~
~~te vallen met beelden uit herinne-~~
~~ringen. Het is niet te controleren~~
~~in hoeverre de beelden die Bolt in~~
~~zijn hoofd heeft, overeenkomen~~
~~met hetgeen hij zich herinnert.~~
Geen zicht hebben op de buitenwereld maakt de verleiding groot zich op het innerlijke te richten. Die indruk wekken zijn introverte tastvormen tenminste. Een albasten hart staat naast beeldjes die namen van een gemoedstoestand dragen: veilig, rust, verwachten, verbonden en ook boosheid, vertwijfeling en gespletenheid.

Omdat de afmetingen van zijn objecten allemaal ongeveer dezelfde zijn (20 cm hoog), is de verleiding groot te denken dat het hart bij elke gemoedstoestand een andere vorm heeft aangenomen. En al heb je een visuele belevingswereld, ook in het land der zienden heerst geen overeenstemming over wat de ideale contouren van veiligheid of boosheid zijn.

Kunst kijken op het gevoel

Freud, of anders Jung wel, zou ongetwijfeld iets hebben willen zeggen over Leendert Wijtmans *Ajour*, een keramiek van onbestemde vorm met in het midden een opening die nog het meest op een konijnhol lijkt. Maar misschien dringt die associatie zich wel op, omdat je een primitieve angst voelt je hand erin te steken. Wie is er niet bang de grote wond die iedereen met zich meedraagt, open te rijten?

Het primitieve zit ook in het werk van Ingrid Jochims, haar schilderijen zijn expressief, met harde lijnen aangezet en felkleurig. Kitty Spanbroek lijkt aandacht te vragen voor nog een ander zintuig, dat van de reuk. Op haar aquarellen tekent ze vrij natuurgetrouw knoflookstrengen, maiskolven, appels, herenbloemen en andere bloemen.

De 'voelstelling' *De kunst van het anders zien* levert een boeiend doolhof der zinnen op. De getoonde kunst is overtuigend genoeg om er alleen naar te kijken. Maar waarom niet ook eens met de ogen dicht voelen wat mooi is, om dat langzaam te laten overglijden in het zinnelijke? De enigen die daar afgelopen vrijdag bezwaar tegen maakten, waren de blindegeleidehanden.

Waarom zo'n levenloos koud stuk steen wel en wij niet, zo leken ze met hun meewarig gepiep te willen uitdrukken.

HANS RENDERS

De kunst van het anders zien, Nicolaökerk te Utrecht, ingang via het Centraal Museum, open tot en met 7 november, dinsdag-zaterdag 10.00-17.00, zondag 12.00-17.00

ANDERS ZIEN

NRC Handelsblad
26-10 '93

In NRC Handelsblad van 18 oktober schreef Hans Renders over de tentoonstelling 'De kunst van het anders zien' (werk van blinde en slechtziende kunstenaars).

Hij schrijft: „De blinden die de grote, houten sculpturen van J.A. Graña Moreira betastten, deden

dat met één hand. De albasten/hardstenen en houten beeldjes van Bolt werden over het algemeen met twee handen bevoeld. De beroemde blindenpsycholoog Géza Révész schreef aan het begin van de jaren vijftig dat blinden naar symmetrie in objecten zoeken als ze met twee handen voelen. Dat is een aannemelijke stelling, want de twee marantibeelden van Graña Moreira worden aanvankelijk met één hand bevoeld. Zo gauw het duidelijk is dat het hier vrouwen betreft met twee schouders, wordt de andere hand in stelling gebracht.” Ik denk dat deze verklaring niet juist is. Of het nu om symmetrische of asymmetrische figuren gaat, tweedimensionaal of driedimensionaal, een blinde of een ziende kan *voelend* eerst 'overzicht' van het geheel en 'inzicht' in de verhoudingen krijgen als hij daarbij twee handen tegelijk gebruikt. Een beeld moet je omvatten wil je het leren kennen; heel omvangrijke beelden leveren bij het tastend waarnemen daarom problemen op. Dat bij de opening van de tentoonstelling niet steeds met twee handen omvattend werd

gevoeld, kan onwennigheid zijn geweest of valse schaamte. Ikzelf ben blind en was ook bij de opening aanwezig. Aanvankelijk heb ik de beelden met één hand betast, omdat ik de andere hand vrij te hebben voor mijn hond. Ook bij de vrouwengestalten deed ik dat, maar de details van de beelden heb ik wel goed op me laten inwerken, al was ik me ervan bewust dat men mij kon bekijken. Een beeld van het geheel kon ik me nog wel vormen op grond van bekendheid met een vrouwengestalte. Dit lukte me niet meer bij het uitvoerige beeld 'Lijnspeel'. Daarom heb ik hier mijn hond aan mijn echtgenote overgedragen, opdat ik beide handen kon gebruiken, ten eerste om de lijnen te kunnen volgen (met één hand raakte ik de weg kwijt) en ten tweede om me een totaalbeeld te kunnen verschaffen. Ik betreur het achteraf dat ik me die luxe niet reeds bij het begin van de opstelling heb veroorloofd, want een vrouwengestalte aftasten met één hand is eigenlijk een belediging van de schepping.
LOEK MEIJER,
's-Gravenhage